

Питають: чи повинен мистець бути громадянином? Безперечно повинен, і то не просто громадянином, а громадянином ідейно незалежним, себто позапартійним — хібащо він спроможеться закласти власну партію.

(Із книги "Афоризми" В. Державина. В-во УТГІ. Мюнхен. 1966.)

Альберт КАМЮС

СИЗИФ

Боги засудили Сизифа на те, щоб безнастанно вкочувати камінну брилу на вершок скелі, звідки та брила власною вагою падала знову додолу. Вони не без причини поклали були, що немає жакливішої кари за марну працю, працю без надії.

Якщо вірити Гомерові, Сизиф був наймудрішим і найрозважливішим з усіх смертних. Проте, за іншою традицією, він був схильний до бандитської професії. Не вбачаю в тому суперечності. Щодо причин, які забезпечили йому становище марного працівника в замогильному царстві, думки розходяться. Насамперед йому закидають деякі легковажні вчинки супроти богів. Він зрадив їхні таємниці. Юпітер вимкнув був Егіну, доньку Асопову. Здивований з її зникнення батько поскаржився на це Сизифові. Той знав про вимкнення і запропонував Асопові проінформувати його, якщо Асоп дасть води для Коринтської цитаделі. Сизиф більше зважав на благословенний дар води, аніж на перуни небесні. І за це його скарано в царстві мертвих. Гомер оповідає нам також, що Сизиф наклав був пута на смерть. Плутон не стерпів жалісного вигляду свого посиротілого й мовчазного царства. Він хутко підбурив бога війни, а той і визволив Смерть із рук її переможця

Кажуть іще, що Сизиф незадовго перед смертю необачно поклав поставити на пробу любов своєї жінки. Він наказав їй кинути його труп без усякого врочистого похорону на міський майдан. Сизиф прийшов до себе в підземному царстві; і тут він аж так розгнівався на ту вкрай суперечну з усякою любов'ю людською слухняність, що добився від Плутона дозволу повернутись на землю, щоб покарати дружину. Проте побачивши він знову лик посеїбичча, скуштувавши води й сонця, прогрітого каміння

й моря — не схотів повертатись до пекельної сутіні. Заклики, вибухи люті й гострі попередження нічого не могли тут вдіяти. Не один рік і не два попожив він іще віч-на-віч із чарівним закрутом затоки, сяйним морем і посміхом землі. Довелося вда-
тись до остаточного вироку богів. Прийшов Меркурій зловити зухвальця. Він схопив його за карк, відірвав від його радощів і потяг силоміць до замогильного царства, де та брила вже чекала на нього.

Нам уже зрозуміло, що Сизиф — герой незграбного. Він є таким так через свої пристрасті, як і через свої страсті. Його зневага до богів, його ненависть до смерти, його пристрасне ставлення до життя призвели його до тієї жахливої кари, що в ній ціла істота трудиться, щоб зрештою нічого не довершити. Це й є та ціна, якою повинні оплачуватись пристрасті нашої землі. Нам нічого не кажуть про Сизифа в підземному царстві. Міти створено для того, щоб їх оживляла сила уяви. Ця остання дає нам лише бачити все напруження тіла, що натягається, щоб підійняти потужну брилу, покотити її та рухати далі вгору по сто разів наново розпочатому схилі; бачити скривлене обличчя з шокою притиснутою до брили, пособляння замазаним глиною плечем, що підхоплює вагу маси, та ногою, що ковзає, повторне починання міцними руками, всю людську певність двох долонь повних землі. На остаточному кінці тієї довгої напруги, що міряється простором без неба та часом глибини, мету осягнено. І от Сизиф дивиться, як брила протягом нечисленних секунд котиться додолу, до того нижчого світу, свідки його надить наново вкотити її до вершин. Він сходить до долини.

Проте саме за цього повороту, за цієї перерви, Сизиф мене цікавить. Обличчя, що трудиться так близько до каміння — само вже з каміння! Я бачу цього чоловіка, як він важкою, але рівною ходою знову низходить до нескінченного — він знає це — страждання. Ця година, що вона — ніби передих, а повертається так само певно, що й його лихо — ця година є годиною свідомості. В кожную мить від того часу, коли він залишає верховину і дістається до печер богів, він перевищує свою долю. Він міцніший за свою брилу.

Якщо цей міт є трагічний, то це тому, що герой його — свідомий. Та й у чому ж полягала б фактично кара, якби його на кожному кроці підтримувала надія на успіх? Сьогоднішній робітник працює в усіх днях життя свого коло такого самого завдання, і його доля — не менш абсурдна. Проте трагічною во-

на є лише за тих рідких моменттів, коли вона усвідомлюється. Сизиф, той пролетар богів, безсилий і ребелянт, розуміє весь обсяг свого гідного жалю становища: саме про нього мислить він протягом свого низходження. Ясновидіння, що мало становити його страждання, поглинає разом з тим і перемогу цього останнього. Немає долі що не далася б подолати себе зневазі.

Отож, якщо те низходження часом відбувається з болем, то воно може всеж статись і з radoщами. Це слово не перебільшує. Я уявляю собі Сизифа, як він повертається до своєї брили, і біль тільки но розпочинався. Коли земні образи надто міцно чіпляються за пам'ять, коли клик щастя надто дається взнаки, тоді й трапляється сумові повставати в серці людському: це перемога брили, це сама брила. Нескінченна туга — надто тяжка, щоб перенести її. Оце наші гетсиманські ночі. Але гнітючі істини гинуть із того, що надаються до пізнання. Отак Едип спершу кориться долі, не відаючи того. Від тієї миті, коли він знає, починається трагедія. Проте в ту саму мить він пізнає, сліпий і повний розпачу, що єдиний зв'язок, який сполучає його зі світом, це свіжа рука дівчини. І от звучить понадвимірне речення: «Всупереч стільком іспитам, моя глибока старість і велич моєї душі дають мені покласти, що все — благо». Едип Софоклів, так само що й Кірілов у Достоевського, подає цим формулу абсурдної перемоги. Антична мудрість злучається з модерним героїзмом.

Розкриваючи абсурдне, не можна уникнути спокуси — скласти якогось підручника щастя. «Та як це? На такій вузькій стежці...?» Проте існує лише один-єдиний світ. Щастя і абсурд — це два сини тієї самої землі. Вони нероздільні. Було б помилкою сказати, що щастя безумовно повинне народжуватися з того розкриття абсурду. Буває також, що відчуття абсурду народжується з щастя. «Покладаю, що все — благо», каже Един, і це слово — священне. Воно лунає далі в дикому та людиною обмеженому всесвіті. Воно вчить, що не все є зужитим, не все зужито. Воно елімінує з посейбіччя того бога, що вступив був до нього вкупі з незадоволенням та смаком до марних болів. Воно робить із долі людську справу, що повинна бути стерплена поміж людьми. В цьому й полягає вся мовчазна радість Сизифова. Його доля належить йому. Його брила це його власна справа. В однаковій мірі, споглядаючи абсурдна людина своє страждання, велить усім ідолам мовчати. У всесвіті, що його отак зненацька повернено його мовчанню, зносяться тисячі малих і здивованих голосів землі. Несвідомі й таємні заклики, запросини всіх тих ликів, — все те неминуча підопліка та ціна перемоги. Немає

сонця без тіні, і треба знати ніч. Абсурдна людина каже «так», і її прагнення не зазнає перерви. Коли існує особиста доля, то ні в якому разі немає вищої долі — хіба що така, яку вона — людина — вважає за фатальну та гідну погорди. Щодо решти, людина знає, що вона господар своїх днів. В оту субтильну мить, коли людина звертається до свого життя, Сизиф повертає до своєї брили. В тому легкому звороті він розглядає зв'язану наступність учинків, що стає йому за долю, створену ним, поєднану під зором його пам'яті і невдовзі припечатану його смертю. Отак певний людського походження всього того, що є людським, сліпець, що жадає бачити і знає, що ночі немає кінця, він усе в путі. Брила ще котиться.

Я лишаю Сизифа під горою! Людина скрізь повертається до свого тягара. Але Сизиф учить вищої вірності, тієї, що заперечує богів і підносить брилу. Він каже також, що все — благо. Цей всесвіт, що буде в майбутньому без пана, не видається йому ні неплідним, ні безвартісним. Кожна зернина того каміння, кожен мінеральний виблиск тієї повної ночі становить для самого себе всесвіт. Досить самого вже змагу, що має вести людину до верховин, щоб сповнити серце людське.

Переклав В. Державин

М. ОРЕСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Вам, о поети, була вона довго чорнозем м'якенький.

Глибше погляньте: під ним камінь лежить і руда.

Оранку киньте, навчіться тесати, різьбити, кувати:

Тішить у камені грань, радує дзвоном метал!

25. II. 1962.

(Із збірки «Пізнi вруна»)